

I dialetti – Lo ionico-attico

1. a) *Il. XIII 683s.* ἔνθα δὲ Βοιωτοὶ καὶ Ἰάονες ἐλκεχίτωνες / Λοκροὶ καὶ Φθῖοι καὶ φαιδιμόεντες Ἐπειοὶ
 b) *Hdt. I 150* βοιωτῶν δὲ πάντων Αἰολέων ὁμολογίῃ ἐχρήσαντο τὰ ἔπιπλα ἀποδόντων τῶν Ἰώνων ἐκλιπεῖν Σμύρνην Αἰολέας
 c) VI sec.: Δάνκλε || 500-461: Μεσσηνίον / Μεσσανίον || dopo il 461: Μεσσάνα, Μεσσανίων
 d) *Hdt. I 142* γλώσσαν δὲ οὐ τὴν αὐτὴν οὔτοι νενομίκασι, ἀλλὰ τρόπους τέσσερας παραγωγέων. Μίλητος μὲν αὐτῶν πρώτη κεῖται πόλις πρὸς μεσαμβρίην, μετὰ δὲ Μυοῦς τε καὶ Πρωήνη· αὐταὶ μὲν ἐν τῇ Καρδίῃ κατοικῆνται κατὰ ταῦτὰ διαλεγόμενα σφίσι. αἶδε δὲ ἐν τῇ Λυδίῃ Ἐρεσος, Κολοφών, Λέβεδος, Τέως, Κλαζομεναί, Φόκαια· αὐταὶ δὲ αἱ πόλεις τῆσι πρότερον λεχθείησι ὁμολογέουσι κατὰ γλώσσαν οὐδέν, σφίσι δὲ ὁμοφωνέουσι. ἔτι δὲ τρεῖς ὑπόλοιποι Ἰάδες πόλεις, τῶν αἱ δύο μὲν νήσους οἴκηνται, Σάμον τε καὶ Χίον, ἡ δὲ μία ἐν τῇ ἠπείρῳ ἴδρυται, Ἐρυθραί· Χίοι μὲν νυν καὶ Ἐρυθραῖοι κατὰ τὸ αὐτὸ διαλέγονται, Σάμιοι δὲ ἐπ' ἑαυτῶν μόνοι. οὔτοι χαρακτηριστὲς γλώσσης τέσσερες γίνονται
2. a) μάτηρ (lat. *māter*, airl. *māthir*, arm. *mayr*), cicl. μητερ, calc. μετερ, microas. μήτηρ || Μῆδοι (*Māda*), Μίλητος (gr. com. Μίλατος) || Δαρεῖος (*Dārayava(h)uš*), ἡμᾶς || att. ἡμέρᾱ, καρδίᾱ, ὑγιᾶ (<έα) || υ > |ū|
 b) νεῶς (*naswos), παρε(ι)ά (*parausa), νέα (*newa), κόρη (*korwa), κόρρη (*korsa), τριήρη (*trieres-a), ἐνδεᾶ (*endēa), πηλίκος (*q^walikos), μα ἀργυρᾶ (*argyrea)
 c) ἄ(φ)ώς/ἡώς/ἔως, λᾶ(φ)ός/ληός/λεός
 d) φιλέομεν > φιλοῦμεν
 e) *Archil. fr. 108,1 W.*² κλῶθ' ἄναξ Ἡφαιστε κτλ. || *Semon. fr. 7,58 W.*² ἡ δούλι' ἔργα καὶ δύνην περὶτρέπει
 f) gr. com. δικαστήρ, ion.-att. δικαστής
 g) λόγοισι(ν), χερσί(ν), πατράσι(ν), λέγουσι(ν), δίδωσι(ν), διδόασι(ν), ἔλυσσε(ν), εἴκοσι(ν)
 h) ἕτερος / ἄτερος (*sm^w-teros)
 i) ion. ἡμέας, ὑμέας, ἡμέες, ὑμέες, att. ἡμᾶς, ὑμᾶς, ἡμεῖς, ὑμεῖς (dor. ἰμέ, ὑμέ, ἰμέες, ὑμέες, eol. ἄμμε, ὕμμε, ἄμμες, ὕμμες), ion.-att. οἱ, αἱ (gr. com. τοί, ταί)
 l) ἔδοσαν, ἦν (< pl. ἦεν, dor. ἦς)
 m) ὄπου (gr. com. ὄπει)
 n) κατὰ/κατ, παρὰ/παρ, ἀνά/ἀν (etc.), πρὸς/πρός, ποτί, πρές
 o) εἰ/αἰ, ἦ
 p) ἄν / κε
3. a) πρήσσω (Asia Minore) / πρήττω (Eretria) / πρᾶττω (Atene)
 b) ττ < σσ, ρρ < ρσ, κόρη, ξένος (≠ κούρη, ξένος), πόλεως, μείζων, κρείττων gen. -ου (≠ -εω < -ᾱο)
 c) ἰρός, κῶς, κόσος / πῶς, πόσος (ὄκως, κοῦ, κόθεν), παίριν, ὄπωρ ἄν, γλάσσα, ἔρσην, θέρσος, τάμινω
 d)
ionico	attico
<i>IMT 127A</i> (Sigeion, 575-550 a.C.) Φανοδίκο ἐμὶ τὸρμοκ- ράτεος τῷ Προκονη- σίῳ· κρητῆρ- α δὲ καὶ ὑποκ- ρητήριον κ- αὶ ἡθμόν ἐς π- ρουτανήμιον ἔδωκεν Συκ- εῦσιν	<i>IMT 127B</i> (= <i>IG I/3 1508,2</i>) Φανοδίκο εἰμὶ τῷ Η- ερμοκράτος τῷ Προκο- νεσίῳ κἀγὼ κρατῆρα κἀπίστατον καὶ θεμ- ὄν ἐς προυτανεῖον ἔ- δοκα μνῆμα Σιγ- εῦσι ἐὰν δέ τι πάσχ- ο, μελεδαίνεν με ὃ Σιγείῃς καὶ μ' ἐποί- εσεν ἠΑἰσποπος καὶ ἡἀδελοφί.
4. a) *Heraclit. VS 22 B 1* τοῦ δὲ λόγου τοῦδ' ἕντος αἰὲ ἀξύνετοι γίνονται ἄνθρωποι καὶ πρόσθεν ἢ ἀκοῦσαι καὶ ἀκούσαντες τὸ πρῶτον· γινομένων γὰρ πάντων κατὰ τὸν λόγον τόνδε ἀπείριστιν εὐκασι, πειρώμενοι καὶ ἐπέων καὶ ἔργων τοιούτων, ὁκοίων ἐγὼ διηγέσθαι κατὰ φύσιν διαίρεων ἕκαστον καὶ φράζων ὅπως ἔχει. τοὺς δὲ ἄλλους ἀνθρώπους λανθάνει ὁκόσα ἐγερθέντες ποιούσιν, ὅκωσπερ ὁκόσα εὔδοντες ἐπιλανθάνονται.
 b) *Thuc. II 37,1s.* χρώμεθα γὰρ πολιτείᾳ οὐ ζηλοῦσιν τοὺς τῶν πέλας νόμους, παρὰδειγμα δὲ μᾶλλον αὐτοὶ ὄντες τισὶν ἢ μιμούμενοι ἑτέρους. καὶ ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ ἐς ὀλίγους ἀλλ' ἐς πλείονας οἰκεῖν δημοκρατία κέκληται· μέτεστι δὲ κατὰ μὲν τοὺς νόμους πρὸς τὰ ἴδια διάφορα πᾶσι τὸ ἴσον, κατὰ δὲ τὴν ἀξίωσιν, ὡς ἕκαστος ἐν τῷ εὐδοκίμῳ, οὐκ ἀπὸ μέρους τὸ πλεον ἐς τὰ κοινὰ ἢ ἀπ' ἀρετῆς προτιμάται, οὐδ' αὖ κατὰ πεινίαν, ἔχων γέ τι ἀγαθὸν δρᾶσαι τὴν πόλιν, ἀξιώματος ἀφανείᾳ κεκώλυται.
 c) *Plat. Parm. 128a-b* μανθάνω, εἰπεῖν τὸν Σωκράτη, ὃ Παρμενίδη, ὅτι Ζήνων ὅδε οὐ μόνον τῆ ἄλλῃ σου φιλὰ βούλεται ἀφικεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ συγγράμματι. ταῦτον γὰρ γέγραφε τρόπον τινὰ ὅπερ σύ, μεταβάλλον δὲ ἡμᾶς πειρᾶται ἐξαπατᾶν ὡς ἕτερον τι λέγων. σὺ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ποιήμασιν ἐν φῆσι εἶναι τὸ πᾶν, καὶ τούτων τεκμήρια παρέχει καλῶς τε καὶ εὖ· ὅδε δὲ αὖ οὐ πολλά φησιν εἶναι, τεκμήρια δὲ καὶ αὐτὸς πάμπολλα καὶ παμμεγέθη παρέχεται. τὸ οὖν τὸν μὲν ἐν φάναι, τὸν δὲ μὴ πολλά, καὶ οὕτως ἑκάτερον λέγειν ὥστε μηδὲν τῶν αὐτῶν εἰρηκέναι δοκεῖν σχεδόν τι λέγοντας ταῦτά, ὑπερ ἡμᾶς τοὺς ἄλλους φαίνεται ὑμῖν τὰ εἰρηκέναι εἰρησθαι.

Bibliografia

- W. Dittenberger, *Zum Vocalismus des Ionischen Dialekts*, «Hermes» XV (1880) 225-229.
F. Bechtel, *Die Inschriften des ionischen Dialekts*, Göttingen 1887.
H.W. Smyth, *The Vowel System of the Ionic Dialect*, «TAPhA» XX (1889) 5-138.
H.W. Smyth, *The Sounds and Inflections of the Greek Dialects. Ionic*, Oxford 1894.
A. Fick, *Zur ionischen Mundart und Dichtersprache*, «NJKA» I (1898) 501-513.
K. Meisterhans-E. Schwyzer, *Grammatik der attischen Inschriften*, Berlin 1900³.
K. Eulenburg, *Zur Vokalkontraktion im ionisch-attischen Dialekt*, Diss. Leipzig 1903.
U. von Wilamowitz-Moellendorf, *Über die ionische Wanderung*, «SBAW» (1906) 59-79 (= *Kleine Schriften* V/1 152-176).
W. Brandt, *Griechische Temporalpartikeln vornehmlich im ionischen und dorischen Dialekt*, Diss. Strassburg 1907.
P. Kretschmer, *Zur Geschichte der griechischen Dialekte. I. Ionier und Achäer*, «Glotta» I (1909) 9-59.
E. Herrmann, *Die Liquidaformantien in der Nominalbildung des ionischen Dialekts*, Tübingen 1911.
A. Scherer, *Zur Laut- und Formenlehre der milesischen Inschriften*, Diss. München 1934.
Elisabeth Knittl, *Die Sprache der ionischen Kykladen nach den inschriftlichen Quellen*, Diss. München 1938.
A. Tovar, *Ensayo sobre la estratigrafía de los dialectos griegos. I. Primitiva extensión geográfica del Ionio*, «Emerita» XII (1944) 245-335.
Gisela M. Richter, *The Archaic Gravestones of Attica*, London 1961.
E. Risch, *Das Attische im Rahmen der griechischen Dialekte*, «MH» XXI (1964) 1-14.
S.-T. Teodorsson, *The Phonemic System of the Attic Dialect*, Diss. Göteborg 1974.
H.P. Gates, *On the Chronology of the Attic Rückverwandlung*, «Glotta» LIV (1976) 44-52.
J. Haudry, *La flexion des thèmes en -i- en Attique*, in *Étrennes de septantaine. «Travaux de linguistique et de grammaire comparée offerts à Michel Lejeune par un groupe de des élèves»*, Paris 1978, 95-98.
L. Threatte, *The Grammar of Attic Inscriptions, I: Phonology*, Berlin-New York 1980.
J.-L. Perpillou, *La diphtongue ai en Attique*, «Glotta» LXII (1984) 152-157.
J.L. O'Neil, *Dorian and Ionian Colonies in Sicily and their Relations with the Natives*, «Classicum» XV (1989) 14-18.
J.-L. García-Ramón, *Proportionale Analogie und griechische Morphologie: Athematische Infinitive im Attischen und im Westionischen*, in *Sprachwissenschaft und Philologie. Jacob Wackernagel und die Indogermanistik heute. «Kolloquium der Indogermanischen Gesellschaft vom 13. bis 15. Oktober 1988 in Basel»*, hrsg. von H. Eichner und H. Rix, Wiesbaden 1990, 150-169.
A. Lillo, *Ionic $\kappa\tilde{\omega}\varsigma$, $\acute{\omicron}\pi\omega\varsigma$, $\acute{\omicron}\pi\omega\varsigma$, Thessalian $\kappa\iota\varsigma$: a Phonetic Problem of Analyzable Compounds*, «Glotta» LXIX (1991) 1-13.
L. Dubois, *Inscriptions grecques dialectales de Grande Grèce. I: Colonies eubéennes. Colonies ioniennes. Emporia*, Genève 1995.
A. López-Eire, *L'influence de l'ionien-attique sur les autres dialectes épigraphiques et l'origine de la koiné*, in C. Brixhe (Ed.), *La koiné grecque antique, II: La concurrence*, Paris 1996, 7-42.
Karin Stüber, *Zur dialektalen Einheit des Ostionischen*, Innsbruck 1996.
E. Crespo, *The Language Policy of the Athenian State in the Fifth Century B.C.*, «ILing» XXIX (2006) 91-101.
P. Wathelet, *Le rôle de l'eubéen et celui del l'Eubée dans l'épopée homérique*, «Gaia» XI (2007) 25-52.